

Глібко С. В.

*к.ю.н., доцент, директор НДІ правового
забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID: 0000-0003-3398-9276*

Мороз І. В.

*студентка господарсько-правового факультету
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПРУДЕНЦІЙНИЙ НАГЛЯД ЗА НАДАВАЧАМИ ПЛАТІЖНИХ ПОСЛУГ

Дана наукова робота присвячена дослідженню проблем, що виникають у сфері надання платіжних послуг. А саме необхідність пруденційного нагляду за надавачами платіжних послуг. Автором проаналізовано важливість ролі споживача у відносинах, які стосуються фінансових послуг. Обґрунтована необхідність додаткових завдань пруденційного нагляду за надавачами платіжних послуг. Метою даної роботи є вивчення пруденційного нагляду за надавачами платіжних послуг.

Ключові слова: пруденційний нагляд, платіжна система, нормативи.

This scientific work is devoted to the research of problems arising in the field of payment services. Namely, the need for prudential supervision of payment service providers. The author analyzes the importance of the consumer's role in financial services relationships. The necessity of additional tasks of prudential supervision over payment service providers is substantiated. The purpose of this work is to study the prudential supervision of payment service providers

Keywords: prudential supervision, payment system, standards.

Ключовим питанням при забезпеченні як публічних, так і приватних інтересів споживачів при переказі коштів є постійне функціонування платіжних систем та виконання цього завдання доступними засобами регулювання і усунення ризиків в платіжних системах. В наукових джерелах звертається увага на важливість банківського регулювання (в т.ч. нагляду) [1] [2], пруденційного нагляду на фондовому ринку [3]. Одночасно на сьогодні питання нагляду за надавачами платіжних послуг є безперечно актуальним через те, що впрова-

джується нова модель регулювання небанківських фінансових установ. Зусилля Національного банку України будуть зосереджені на тому, щоб унеможливити недобросовісну діяльність у сфері надання платіжних послуг. Дослідження форм і засобів державного нагляду, допоможе вирішити низку питань, що виникають при застосування норм законодавства відповідними органами державної влади. Дана робота направлена на розгляд такої форми нагляду, як ризик-орієнтований пруденційний нагляд за надавачами платіжних послуг.

Одним з елементів майже всіх економічних операцій, які передбачають обмін грошей на товар або послугу є платіжна система. Вона представляє собою низку механізмів, які допомагають у переказі грошей між суб'єктами господарювання. Надавати послуги з переказу коштів мають право банки (їх комерційні агенти) та небанківські установи. Для того, щоб небанківські установи мали право проводити операції з переказу коштів, Національний банк зобов'язує цих суб'єктів мати ліцензію.

Відповідно до Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” пруденційний нагляд є одним з елементів загальної системи нагляду, що проводиться органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, і базується на регулярному проведенні оцінки загального фінансового стану фінансової установи, результатів діяльності системи та якості управління нею, дотриманні обов'язкових показників і вимог, що обмежують ризики за операціями з грошовими коштами [4]. За своєю природою пруденційний нагляд є засобом встановлення певних вимог (пруденційних нормативів) до діяльності установ з надання платіжних послуг. Саме дотримання таких вимог забезпечує мінімізацію ризику, який може виникнути в процесі реалізації платіжної операції. Тобто, нагляд у сфері надання фінансових послуг є одним з характерних засобів контролю, який здійснюється спеціально уповноваженими на те державними органами зі спостереження за станом законності шляхом фіксації його порушень і вжиття заходів для притягнення порушників до відповідальності.

Ключовою категорією нагляду, як економічного так і правового, є ризики в платіжних системах та нагляду за ними. Основне регу-

лювання здійснюється на підставі Постанови Правління НБУ «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» від 11.06.2018 № 64 [5], Постанови Правління НБУ «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» від 30.06.2016 № 351 [6], Постанови Правління НБУ «Про затвердження Положення про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків в Україні» від 28.11.2014 № 755 [7], а також в проекті Методичних рекомендаціях НБУ з управління ризиками у платіжних системах [8].

В наукових джерелах поширені такі визначення ризиків: за групами – правові, розрахункові, операційні, системні, валютні; та видами – неплатоспроможності, ліквідності, капіталу, менеджменту. На підставі нормативно-правових актів виділяють такі ризики: інвестиційний, депозитарний, загальний комерційний, кредитний, операційний, правовий, системний ризики [9].

Аналогічні визначення загального комерційного, кредитного, операційного, системного та правового ризиків містяться у проекті Методики.

Також необхідно враховувати такі ризики: передрозрахунковий ризик (Pre-Settlement Risk), ризик розрахунків (Settlement Risk).

На платіжну систему, окрім обов'язку врахування власних ризиків покладено обов'язок аналізу тих ризиків, які можуть призвести до виникнення ризиків у діяльності інших осіб, учасників платіжних правовідносин, а також розробляти правила і порядок зменшення правового ризику, у випадку, якщо платіжна система або її учасники є суб'єктами права різних юрисдикцій. [10]

Відповідно до частини 2 статті 29 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» основними напрямками пруденційного нагляду національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, є додержання встановлених критеріїв та нормативів щодо:

- 1) ліквідності;
- 2) капіталу та платоспроможності;
- 3) прибутковості;

- 4) якості активів та ризиковості операцій;
- 5) якості систем управління та управлінського персоналу;
- 6) додержання правил надання фінансових послуг [4].

Як приклад завдань пруденційного нагляду можливо навести положення з Концепції впровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами від 15 липня 2010 р. № 585, за якою пруденційний нагляд – це система наглядових процедур Нацкомфінпослуг за дотриманням фінансовою установою пруденційних правил, яка дозволяє зменшити наглядове навантаження на фінансові установи і посилити наглядові зусилля за установами, діяльність яких є чи може бути загрозою для виконання таких зобов'язань. Основними напрямками даного виду контролю є додержання встановлених критеріїв та нормативів щодо: (а) ліквідності; (б) капіталу та платоспроможності; (в) прибутковості; (г) якості активів та ризиковості операцій; (д) якості систем управління та управлінського персоналу; (є) додержання правил надання фінансових послуг. Це свідчить про те, що основним завданням пруденційного нагляду є забезпечення захисту інтересів споживачів фінансових послуг, запобігання банкрутству та забезпечення фінансової стабільності фінансових установ. Норми Концепції також визначають основні цілі здійснення пруденційного нагляду, які полягають у захисті інтересів споживачів фінансових послуг, запобіганні настанню банкрутства та забезпеченні фінансової стійкості фінансових установ через застосування відповідних коригуючих заходів шляхом:

- виявлення можливих ризиків у діяльності фінансових установ;
- контролю за платоспроможністю, ліквідністю та прибутковістю фінансової установи;
- мінімізація випадків банкрутства та системної кризи фінансових установ;
- прогнозування майбутніх фінансових результатів на основі звітів поточного періоду [11, с. 27–37].

Окрім загальновідомих завдань пруденційного нагляду, вважаю за потрібне підтримати думку Г. М. Шовкопляс щодо додаткових завдань впровадження пруденційного нагляду відносно всіх ринків фінансових послуг, а саме: 1) забезпечення достатності капіталу фі-

нансових установ; 2) уникнення створення системних ризиків при здійсненні операцій учасниками ринку фінансових послуг; 3) недопущення загрози втрати активів клієнтів небанківських фінансових установ; 4) забезпечення ефективної взаємодії державних органів з саморегулювними організаціями; 5) необхідність розробки комплексу заходів, спрямованих на зміцнення ролі об'єднання професійних учасників фондового ринку у здійсненні контролю на ринках фінансових послуг; 6) уніфікація принципів та стандартів діяльності учасників ринків фінансових послуг; 7) створення системи публічного розкриття інформації учасниками ринків фінансових послуг [3]. Це допоможе вивести діяльність надавачів платіжних послуг на прозорий рівень та надати користувачам платіжними послугами більш якісне обслуговування та гарантію, що платіжна операція буде виконана. У зв'язку з тим, що ринок фінансових послуг дуже швидко розвивається, час від часу запроваджуються нові можливості здійснення платіжних операцій, необхідно запровадити більш детальний моніторинг діяльності надавачів платіжних послуг. Це необхідно для того, щоб запобігти їх банкрутству та неспроможності проводити платіжні операції, що спричинить фінансову шкоду споживачам. Контроль та моніторинг стане передумовою того, що економіка країни вийде на новий рівень. Також важливим моментом є те, що пруденційний нагляд сприяє виведенню економіки з тіні та здійсненню чесної діяльності у сфері надання платіжних послуг. Важливе місце в економічних відносинах займає споживач, адже саме він є еквівалентом майбутнього прибутку суб'єкта господарювання, тому необхідно забезпечити можливість надання детальної інформації щодо діяльності надавача фінансових послуг, адже побудова ефективного та стабільного фінансового ринку неможлива без високого рівня довіри до нього з боку споживачів. Тому пруденційний нагляд повинен забезпечувати створення належного бізнес-середовища для підприємців [12, с. 229–241].

Пруденційний нагляд передбачає обов'язкове звітування учасників ринку перед наглядачами. Тобто несвоєчасне подання інформації або подання неправдивих даних тягне за собою адміністративно-господарські санкції. Для того, щоб уникнути санкцій надавачі платіжних

послуг мають вчасно складати звітність. Це все пов'язане з тим, що рівень обізнаності населення стосовно проведення фінансових операцій дуже низький і оцінити власні ризики буває надто важко.

Підводячи підсумок, хочу зазначити те, що важливість пруденційного нагляду за надавачами платіжних послуг визначається, по-перше, тим, що економіка країни буде виходити з тіні, по-друге, споживачам платіжних послуг буде зручніше користуватися послугами, адже вони будуть мати необхідну інформацію про організацію і потрете, механізм надання платіжних послуг буде більш згаданий.

Крім того в якості засобу мінімізації та усунення ризиків у діяльності платіжних систем є розроблення НБУ методичних рекомендацій щодо окремих питань діяльності платіжних систем, а також функціонування підрозділу НБУ з питань регулювання діяльності платіжних систем та нагляду (оверсайта).

ЛІТЕРАТУРА

1. Глібо С. В. Особливості діяльності банків на ринку цінних паперів. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 4(75). С. 172–181. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6453/1/Glibko_172.pdf.
2. Глібо С. В. Банківська діяльність як фінансове посередництво. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2012. № 3. С. 135–145. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/3926/1/Glibko_135.pdf.
3. Шовкопляс Г. М. Господарсько-правове регулювання пруденційного нагляду. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. №1. С. 29–33.
4. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
5. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: затв. Постановою Правління НБУ від 11.06.2018 р. № 64. *Офіційний вісник України*. 2018 р. № 55. Ст 1936.
6. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: затв. Постановою Правління НБУ від 30.06.2016 р. № 351. *Офіційний вісник України*. 2016 р. № 61. Ст. 2101.
7. Положення про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків в Україні: затв. Постановою Правління НБУ від 28.11.2014 р. № 755. *Офіційний вісник України*. 2014 р. № 102. Ст 3015.

8. Проект Методичних рекомендацій з управління ризиками у платіжних системах. URL: [https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=72819050\](https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=72819050).

9. Пишик И., Дорошкевич А. Пути минимизации рисков в платежной системе. *Банкаускі веснік, кастрычнік*. 2006. С. 6–7.

10. Глібко С. В. Ризики розрахунків в платіжних системах: господарсько-правові питання. *Економіко-правові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах* : зб. наук. пр. за матеріалами II Круглого столу (м. Харків, 17 трав. 2019 р.) / Нац. акад. прав. наук України, НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Харків. нац. екон. ун-т м. С. Кузнеця, Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Спілка підприємців Харків. обл. Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, С. 238-246. URL: http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2019/17.05.19/17_05_2019-238-246.pdf.

11. Глібко С. В., Шовкопляс Г. М, Ониськів І. О. Актуальні питання правового регулювання ринків фінансових послуг в Україні : монографія. Харків : Право. 2016. 186 с.

12. Глібко С. В., Георгієвський Ю. В. Учасники національної інноваційної системи: інституційно-функціональний аналіз в праві : монографія. Харків : Право, 2018. 270 с. URL: http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F_%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%B1%D1%80%D1%8C_.pdf.

REFERENCES

1. Hlibko S. V. (2013). Osoblyvosti diialnosti bankiv na rynku tsinnykh paperiv. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Law of Ukraine*, No. 4(75), 172–181. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6453/1/Glibko_172.pdf [in Ukrainian].

2. Hlibko S.V. (2012). Bankivska diialnist yak finansove poserednytstvo. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Law of Ukraine*, No. 3, 135-145. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/3926/1/Glibko_135.pdf [in Ukrainian].

3. Shovkopliash H. M. (2014). Hospodarsko-pravove rehuliuвання prudentsiinoho nahliadu. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, 1, 29–33 [in Ukrainian].

4. Pro finansovi posluhy ta derzhavne rehuliuвання ryнкiv finansovykh posluh: Zakon Ukrainy vid 12.07.2001 r. № 2664-III. (2001). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14> [in Ukrainian].

5. Polozhennia pro orhanizatsiiu systemy upravlinnia ryzykamy v bankakh Ukrainy ta bankivskykh hrupakh: zatv. Postanovoio Pravlinnia NBU vid 11.06.2018 r. № 64. (2018). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 55, art 1936 [in Ukrainian].
6. Polozhennia pro vyznachennia bankamy Ukrainy rozmiru kredytnoho ryzyku za aktyvnymy bankivskymy operatsiiamy: zatv. Postanovoio Pravlinnia NBU vid 30.06.2016 r. № 351. (2016). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 61, art. 2101 [in Ukrainian].
7. Polozhennia pro nahliad (oversait) platizhnykh system ta system rozrakhunkiv v Ukraini: zatv. Postanovoio Pravlinnia NBU vid 28.11.2014 r. № 755. (2014). – *Official Gazette of Ukraine*, 102, art. 3015 [in Ukrainian].
8. Proekt Metodichnykh rekomendatsii z upravlinnia ryzykamy u platizhnykh systemakh. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=72819050> [in Ukrainian].
9. Pishik I., Doroshkevich A. (2006). Puti minimizacii riskov v platezhnoji sisteme. *Bankauski vesnik, kastrychnik – Banking Gazette kastrychni*, 6–7 [in Russian].
10. Hlibko S. V. Ryzyky rozrakhunkiv v platizhnykh systemakh: hospodarsko-pravovi pytannia. *Ekonomiko-pravovi problemy rozvytku ta spryiannia hospodarskii diialnosti v suchasnykh umovakh : zb. nauk. pr. za materialamy II Kruhloho stolu (m. Kharkiv, 17 trav. 2019 r.) – Economic and legal problems of development and promotion of economic activity in modern conditions : Proceedings of the conference*. Kharkiv : NDI PZIR NAPrN Ukrainy, 238–246 [in Ukrainian].
11. Hlibko S. V., Shovkoplias H. M, Onyskiv I. O. (2016). Aktualni pytannia pravovoho rehuliuвання ryнкiv finansovykh posluh v Ukraini. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
12. Hlibko S. V., Heorhiievskiy Yu. V. (2018). Uchasnyky natsionalnoi innovatsiinoi systemy: instytutsiino-funktsionalnyi analiz v pravi. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].